

พุทธปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย

Cognitive Education for Education Development in Thailand

พระครูสังฆรักษ์จำนงค์ ถาวรธมโม (สุวรรณपाल)^๑

บรรจบ บรรณรุจิ^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงการศึกษาไทยในปัจจุบันที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งเป็นคนดีและมีความสุขด้วยการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ปัญญา ๓ คือ ความสามารถที่ถูกต้องผ่านทางสุตมยปัญญาคือการเล่าเรียนศึกษาจากแหล่งข้อมูลภายนอกจินตามยปัญญาคือการรับข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ด้วยความรู้ของตนจนทำให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นภายในตนและภาวนามยปัญญาคือการทดลองปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาไทยต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : พุทธปัญญา, การศึกษาไทย, ปัญญา.

Abstract

This article discusses the current education in Thailand that aims to gain intellectual, good and happy learners with integrating 3 Buddhist principles called “Wisdom”: wisdom resulting from study or learning from others, wisdom resulting from reflection, and wisdom resulting from mental development. This education pattern will be a guideline for the development of education in Thailand in the future.

Keywords: Cognitive education, Education in Thailand, Intelligence

^๑นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒อดีตผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ภาควิชาสมาชิกราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน, ผอ.สถาบันจิตถาวรานา มหาวิทยาลัยพระพุทธรักษาแห่งโลก.

บทนำ

การศึกษาในสังคมไทยนับตั้งแต่มีการจัดการศึกษาให้เป็นระบบการศึกษาแบบใหม่ ในรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังมี การปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านมา นั้นยังไม่สมบูรณ์ ยังมีปัญหาและความบกพร่องในระบบการศึกษา อยู่มาก จึงได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทาง การศึกษา เช่น ผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาออกไป แล้วก็ไม่สามารถที่จะบรรลุตามวัตถุประสงค์ของ การศึกษาที่ได้วางเอาไว้ว่า “(๑) พัฒนาคนอย่าง รอบด้านและสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการ พัฒนา (๒) สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ (๓) พัฒนา สภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการ พัฒนาคคนและสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้”^๑

คำว่า การศึกษา เป็นคำที่มีความหมายกว้างมากคือไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะการ เรียนหนังสือเท่านั้น แต่หมายถึงการเรียนรู้ทุกสิ่ง ทุกอย่างที่เขาเข้ามากระทบกับตน “ศึกษา” มีราก ศัพท์ทางภาษาบาลีคือ สิกขา หมายถึง การศึกษา การฝึกอบรมทางกาย วาจา จิตใจและปัญญาไป พร้อม ๆ กัน ทั้ง ๓ ด้าน ในที่นี้จึงหมายถึง อธิศีลสิกขา การศึกษาอบรมในเรื่องศีล อธิจิตตสิกขา การศึกษาอบรมในเรื่องสมาธิ และอธิปัญญาสิกขา การศึกษาอบรมในเรื่องปัญญา^๒ บุคคลจะเจริญ อกงามได้นั้น จะต้องมีการฝึกหัดพัฒนาทั้ง ๓ ด้านนี้ให้สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ ดัง

^๑สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรีนริ, แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) : ฉบับสรุป, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^๒ดูรายละเอียดใน อด.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/ ๓๑๙.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “กระบวนการ เรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบ สาณทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อัน เกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต”^๓

บทความนี้ ผู้เขียนประสงค์จำ นำเสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาด้วยหลัก พุทธิปัญญา กล่าวคือ ปัญญาในพระพุทธศาสนา เพื่อจะเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาทางการ ศึกษาได้อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งเหมาะสมกับ สังคมไทยที่เป็นเมืองพุทธ

การศึกษาไทยในปัจจุบัน

สภาพปัญหาของการศึกษาใน สังคมไทยยังขาดความสมบูรณ์ในด้านต่างๆ อยู่ มากมาย เริ่มตั้งแต่การจัดหลักสูตร การบริหาร ตลอดจนจนถึงผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ยังไม่ สามารถจะบริหารจัดการให้บรรลุผลตาม เป้าหมายของการศึกษาที่ตั้งเอาไว้ได้

ความหมายของการศึกษาได้ เปลี่ยนไปจากเนื้อแท้ของการศึกษาตามความเป็น จริงจึงทำให้ผู้เรียนแม้มีความรู้แต่ก็บกพร่องทาง ความประพฤติ มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับ ความเป็นบัณฑิตของตน กลับเอาวิชาความรู้ นั้น ไปส่งเสริมกิเลสคือความโลภ ทิฐิ มานะ และ ตัณหาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปอย่างไม่รู้จักพอ อัน

^๓สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรีนริ, พระราชบัญญัติ การศึกษา-แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริก หวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

เนื่องมาจากการจัดการศึกษาที่ผิดพลาด คือ การศึกษาไม่สามารถพัฒนาคนให้เป็นคนดีได้ ส่วนหนึ่งก็มาจากระบบของการศึกษาที่จัดระบบแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลางไม่มีการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการหรือแบ่งงานให้หน่วยย่อยต่างๆ ได้ทำงานอย่างเต็มที่ ทำให้บุคลากรที่มีคุณภาพในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ได้รับความสนับสนุนส่งเสริมให้เข้ามาช่วยอบรมและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน นักปราชญ์ชาวบ้าน จึงขาดผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและคุณธรรมที่ดีงามให้แก่ผู้เรียนอย่างเต็มที่ ผลสัมฤทธิ์จึงออกมาแบบไม่สมบูรณ์เช่นนี้

ระบบการศึกษาไทยที่ยังคงมีปัญหาอยู่นี้ ส่วนหนึ่งก็มาจากการจัดองค์การทางการศึกษา คือ เกิดจากการบริหารจัดการที่ผิดพลาดของผู้บริหารการศึกษาตั้งแต่ต้น เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบมาจากต่างประเทศแล้วมาจัดการศึกษาแบบตะวันตกหรือโน้มเอียงไปทางตะวันตกค่อนข้างมาก โดยที่ไม่ค่อยรู้พื้นฐานหรือวิถีชีวิตของเขาและของสังคมไทยว่าเป็นอย่างไร ทั้งสถานศึกษาก็ยังไม่สามารถที่จะสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการศึกษาระบบไตรสิกขาเพื่อพัฒนาปัญญาให้ถูกต้องตามหลักการพัฒนาปัญญาในแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการจัดระบบการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ทั้งทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มีวิถีชีวิตอยู่อย่างคนมีปัญญา มีวัฒนธรรมของการแสวงปัญญาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของตนให้สมบูรณ์ต่อไป

หลักสูตรที่จัดให้เรียนทุกวันนี้เป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาวิชาเยอะมาก แต่ไม่ค่อยสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหรือวิถีชีวิตของผู้เรียน มีเนื้อหาที่ไม่ค่อยเน้นกิจกรรมแบบสร้างสรรค์ หรือมีเนื้อหาที่เน้นการพัฒนาวิชาการมากเกินไป เช่น เน้นด้านธุรกิจ หวังผลกำไรจาก

การศึกษามาก มีค่าใช้จ่ายในหลักสูตรที่สูงขึ้น โดยละเลยต่อการฝึกฝนอบรมพัฒนาทางด้านคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรมแก่ผู้เรียน ไม่มีเนื้อหาสาระที่สำหรับฝึกหัดพัฒนาด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญาเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ จึงทำให้ผู้เรียนได้แต่เรียนวิชาการอย่างเดียวโดยในภาคปฏิบัติไม่นำไปใช้แก้ปัญหาชีวิตไม่ได้ จึงเกิดปรากฏการณ์บ่อยๆ ว่าคนจบการศึกษาสูงแต่เอาตัวไม่รอด เวลาเกิดปัญหาขึ้นมาก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือ

กระบวนการเรียนการสอนยังคงใช้ระบบเดิม คือ ยังเน้นครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน ด้านผู้เรียนก็มิหน้าที่ไปรับเอาความรู้จากครูผู้สอนเป็นต้น ซึ่งการเรียนการสอนแบบนี้จะไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ แต่จะกลายเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนแบบท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทองแทน การเรียนการสอนจึงเป็นการจำเอาความรู้จากครูอาจารย์แล้วไปบอกต่อๆ กัน จะไม่สามารถคิดวิเคราะห์และนำไปสังเคราะห์ได้ ดังนั้น จึงต้องเปลี่ยนแนวคิดกันเสียใหม่ว่า การศึกษานั้นไม่ใช่การท่องจำตัวหนังสือจากตำราอย่างเดียว แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนในด้านพฤติกรรม จิตใจ และความรู้ความสามารถอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง เช่น ปัญหาชีวิต ปัญหาความยากจน ปัญหาทางสังคมและปัญหาทางการเมือง เป็นต้น การเรียนการสอนที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้นั้น ย่อมเป็นการเรียนการสอนที่ผิดพลาดอย่างมหันต์ และเท่ากับเป็นเรื่องที่เหนื่อยเปล่าสำหรับแรงงาน ความคิด และเวลาที่สูญหายไปในการเรียนการสอนนั้น

ผู้สอนหรือครูอาจารย์ผู้มีหน้าที่ทางการศึกษาซึ่งนับเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาที่ต้องทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อผู้เรียน แต่ปรากฏว่าปัจจุบันนี้ปัญหาเรื่องการ

ขาดจริยธรรมศีลธรรมของผู้สอนนั้นมีมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นเรื่องที่น่าวิตก เช่น ผู้สอนบางคนเป็นครูอาจารย์ เพราะความจำเป็น หรือใช้เส้นทางผ่านเพื่อรองานที่ได้ค่าตอบแทนสูงกว่าเป็นต้น ดังนั้นจึงไม่ได้เป็นด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูอาจารย์ การปฏิบัติหน้าที่จึงทำไปตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น ส่วนผลของงานจะมีประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จอย่างไรนั้นก็ไม่ค่อยใส่ใจ จึงส่งผลต่อกระบวนการเรียนการสอนของผู้เรียนโดยตรง เพราะผู้เรียนจำต้องพึ่งพาครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรที่คอยอบรมสั่งสอนและฝึกหัดพัฒนาให้เป็นเบื้องต้น

ผู้เรียนที่ได้รับการศึกษาจากระบบการศึกษาไทยปัจจุบันนี้ เป็นผู้ที่ขาดคุณธรรมศีลธรรม และจริยธรรมโดยส่วนมาก พร้อมทั้งมีความรู้ความสามารถที่ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกมาเรียกว่า มีวิชาแต่ขาดจรณะ จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น ปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคมและปัญหาการเมือง เป็นต้น ที่แต่ละคนก็มุ่งหวังผลประโยชน์ใส่ตนโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม จึงก่อให้เกิดการแก่งแย่งเอาใจเอาเปรียบกันอย่างไม่รู้จักจบสิ้น เพราะทุกคนก็หวังความสะดวกสบายของตนเป็นที่ตั้ง คนอื่นและสังคมส่วนรวมจะเป็นอย่างไรก็ไม่เอาใจใส่ หรืออาจคิดไม่ถึง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากระบบการศึกษาที่ส่งเสริมให้คนมีแต่ความรู้ที่ผิดพลาด เช่น รู้เรื่องอื่นมากมาย แต่เรื่องใกล้ตัวกลับไม่รู้เป็นต้น

ปัญญาในพระพุทธศาสนา

คำว่า ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ คนเราทุกคนต้องอาศัยปัญญาเป็นเสมือนแสงสว่างส่องนำทางในการดำเนินชีวิต คือทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้เบื้องต้นจะมีพื้นฐานทาง

ปัญญาแต่กำเนิดที่เรียกว่า สชาติกปัญญา^๔ คือ มีปัญญาพร้อมกับการเกิด แต่เป็นปัญญาที่มีอยู่ในระดับปานกลางไม่แก่กล้า บางคนที่มีสชาติกปัญญาน้อย ก็เรียกว่า คนปัญญาอ่อน ดังนั้น คนที่เกิดมาโดยปกติทุกๆ ไปจึงมีปัญหาติดตัวมาทุกคนแต่จะมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับกรรมมา

คำว่า ปัญญา ยังมีความหมายถึงความรู้ขั้นที่สามารถจำกัดกิเลสและความทุกข์ของตนให้หมดไปโดยอาศัยความรู้ตามแนวทางอริยสัจสี่ว่า นี่คือทุกข์ นี่คือต้นเหตุแห่งทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ และนี่คือแนวทางแห่งความดับทุกข์^๕ คือ ความรู้ทั่วถึงเหตุและผล คือ รู้เหตุถึงผลและรู้ผลถึงเหตุ แบบสืบสาวถึงต้นเหตุของเรื่องนั้นๆ ให้รู้ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นและทางแก้ไขได้อย่างชัดเจน เช่น เรื่องความทุกข์ ก็สามารถสืบสาวรู้ได้ว่า เกิดจากอวิชชา คือความไม่รู้ จึงทำให้ประพาส คึดผิดและรู้ผิด เมื่อจะแก้ไขให้ถูกต้องก็สามารถรู้ได้ว่า จะต้องแก้ไขอวิชชาให้เป็นวิชา คือความรู้ที่ถูกต้องที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ จึงจะถือว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงได้^๖ คือ ความรู้ทั่ว ปรินิพพานรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจ หยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรรจัดการ ความ

^๔ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค,

แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร :

ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๓). หน้า ๓๑๔-๓๑๗

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๔/๔๘๘, ขุ.ม. (ไทย)

๒๙/ ๑๐/๔๙.

^๖ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). ปัญญาในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาภูมิภววิทยาลัย, ๕๕๐), หน้า ๑.

รอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง^๗ เป็นความหมายที่มุ่งเพื่อความพ้นทุกข์แล้วบรรลุนิพพานเป็นสำคัญ แต่ในความหมายหนึ่ง ก็หมายถึง ความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกเฟ้น^๘ ในทางพระพุทธศาสนามีระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่า ปัญญา อีกส่วนหนึ่งเป็นส่วนสุดท้าย สำหรับฝึกฝนอบรมจิตใจให้เกิดความรู้แจ้งในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ จิตที่รู้แท้เห็นจริงในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง ไม่มีอะไรขัดแย้งไปยิ่งกว่า ความรู้แจ้ง ที่เกิดมาจากปัญญา จิตที่เข้าถึงความว่างปราศจากกิเลสตัณหา เป็นจิตที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นอย่างยิ่ง คือ จิตที่เข้าถึงพระนิพพาน ดังนั้น ปัญญาจัดเป็นธรรมที่สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือปัญญาที่รู้แจ้งในพระนิพพาน (โลกุตตรปัญญา)^๙

ความหมายของปัญญาที่ คือ ความรู้ทั่วและกิริยาที่รู้ชัดนี้ เป็นความหมายที่ครอบคลุมเกือบทุกด้านของปัญญาหมายความว่า ความรู้ทั่ว คือรู้ทุกอย่างที่ตนประสบเข้า ส่วนความรู้ชัด คือรู้สิ่งที่ตนประสบเข้านั้นอย่างชัดเจนและแจ่มแจ้ง

ประเภทของปัญญา

ประเภทของปัญญา ในพระพุทธศาสนานั้นมีการจำแนกออกไปโดย ผู้เขียนจะได้นำปัญญา ๓ ประเภท มาเป็นกรอบในการพัฒนาการศึกษาไทย ได้แก่ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา^{๑๐}

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖). หน้า ๑๓๖.

^๘ ชุ.ม. (ไทย) ๒๘/๑๐/๕๔.

^๙ พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ : ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๔๘-๔๙.

^{๑๐} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๗๑๓-๗๑๕.

อันเป็นปัญญาที่ถูกพัฒนาด้วยการศึกษาเล่าเรียน คือ การฟัง การอ่าน การคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์ทดลองปฏิบัติจริงมี ๓ ประเภท ได้แก่

๑. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการที่ไม่ได้ฟังจากคนอื่น แต่เกิดจากการคิดการค้นคว้า วิจย วิเคราะห์วิจารณ์และทดลองปฏิบัติจนรู้เข้าใจและเห็นผลด้วยตนเอง หรือเป็นความรู้ที่เกิดจากข้อมูลที่รับมาจากสุตมยปัญญา อีกทอดหนึ่ง คือ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้น ภายในความคิดของตนเอง โดยอาศัยฐานข้อมูลอื่นเป็นปัจจัยบ้าง เพื่อให้เป็นแนวทางในการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้คิดได้ คิดเป็นและคิดถูกวิธี ความรู้ที่ถูกต้องจึงเกิดขึ้นภายในความคิดของตนได้

๒. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟังจากผู้อื่น หรือการอ่านหนังสือ การสังเกต และการเล่าเรียนศึกษาจากแหล่งข้อมูลภายนอกทั้งหมด ปัญญาขั้นนี้เป็นการรับข้อมูลภายนอกเข้าสู่ภายใน โดยอาศัยกัลยาณมิตรที่สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติที่ดี หรือได้แก่ ครู อาจารย์ ตารา และสื่อการเรียนการสอนต่างๆ เป็นต้น สำหรับคนทั่วไปก็เป็นการรับฟังข้อรู้ต่างๆ ไว้เพื่อเป็นฐานความรู้ในการคิดพิจารณาในขั้นของจินตามยปัญญาต่อไป

๓. ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการเข้ามานสมาบัติทุกอย่าง หรือการลงมือทดลองปฏิบัติจนทำให้รู้เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ปัญญาขั้นนี้เป็นการรวบรวมเอาข้อมูลกับความคิดที่ผ่านการคิดพิจารณาไตร่ตรองมาแล้วเป็นอย่างดีให้เป็นการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจนทำให้เห็นผลประจักษ์ที่สามารถปฏิบัติได้จริงและเป็นประโยชน์

ปัญญาทั้ง ๓ ประเภทนี้ เป็นผลจากการพัฒนาปัญญาที่เป็นขั้นตอนตามลำดับ คือ ปัญญาขั้นการพัฒนาเบื้องต้นด้วยการ ฟัง เล่าเรียนศึกษา คบหากัลยาณมิตร สอบถามครูอาจารย์แล้วพัฒนาความรู้ของตนให้เกิดมีขึ้น

ปัญญาขั้นนี้จึงเป็น สุตมยปัญญา ส่วนปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระบบความคิดของตนให้เป็นระบบคิดถูกวิธีและคิดอย่างสวาทาเหตุผลตลอดสายได้ดีเป็นต้น จัดเป็นจินตามยปัญญา และการพัฒนาขั้นสุดท้ายเป็นการพัฒนาตนขั้นลงมือภาคปฏิบัติแล้วจึงรู้โดยประจักษ์ด้วยตนเอง จนหมดความลังเลสงสัย

พุทธปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย

การเกิดขึ้นของความรู้หรือปัญญา ในทางพระพุทธศาสนานั้น ต้องดำเนินไปตามขั้นตอนที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ กล่าวคือ ปัญญา อันได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ขั้นตอนที่เริ่มต้นด้วย สุตมยปัญญา คือ การเข้าหากัลยาณมิตรอันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ ผู้มีความรู้ และประสบการณ์ในการปฏิบัติดำเนินมาก่อน โดยน้อมฟังจดจำหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นแล้วจึงเกิดเป็นโอปนยโก คือน้อมนำมานึกคิดพิจารณาไตร่ตรอง หาเหตุผล เทียบเคียงกับประสบการณ์ดั้งเดิม อันได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัสมาก่อนแล้ว ในส่วนของตน ซึ่งจัดเป็นกระบวนการในส่วนของจินตามยปัญญา ครั้นเมื่อได้โยนิโสมนสิการ คือ ดำเนินการนึกคิดพิจารณาไตร่ตรองโดยแยกกายไปตามคลองธรรมแห่งกฎ ไตรลักษณ์ หรืออริยสัจ ๔ (ปฏิบัติวิปัสสนา) จนเกิดความเห็นแจ้ง ยอมรับ และประจักษ์ใจต่อความจริงอันเป็นกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่เป็นอยู่ของสรรพสิ่ง กล่าวคือ รูป และนามทั้งปวงว่า มีธรรมชาติอันเกิดและดับ เกิดและดับสืบสายต่อเนื่องกันไป ตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาประกอบ จิตก็จะเห็นชัดในความเสื่อมสลายของสรรพสังขาร เห็นสังขารทั้งหลายปรากฏเป็นของน่ากลัว เต็มด้วยทุกข์โทษ จนเกิดความหน่ายใคร่จะพ้นไป จิตจึงมาพิจารณาถึงคุณค่าผิดๆ ที่ตนเคยตั้งไว้ในสิ่งต่างๆ อันเป็นต้นเหตุแห่งความยินดีพอใจทะยานอยาก ที่เป็นเหตุต้องเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่รู้จักจบสิ้น เมื่อนั้นจิตก็จะปลงวาง

ความยึดมั่นที่เคยมีอวิชา ให้คุณค่าที่ผิดๆ ไว้กับสิ่งที่ไม่มีความแท้จริงทั้งหลายเหล่านั้น จนบังเกิดเป็นผลสำเร็จคือการละได้ซึ่งอวิชา ตัณหา และอุปาทาน กิเลส คือความเศร้าหมองของจิต อันได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง ก็จะถูกกลบล้างทำลายหายสูญไป ดุจแสงอาทิตย์ สาดส่องทำลาย ความมืดมิดฉะนั้น นี่จึงชื่อว่าเป็น ภาวนามยปัญญาได้แก่ ปัญญาอันยังความสำเร็จให้เกิดขึ้น คือความหลุดพ้นของจิตจากกองกิเลสทั้งหลาย^{๑๑}

ส่วนในการนำปัญญาทั้ง ๓ ประการ เพื่อพัฒนาการศึกษาไทย มีดังนี้

๑. วิธีการพัฒนาปัญญาแบบสุตมยปัญญา เป็นวิธีการเบื้องต้นของการศึกษาเป็นการแสวงหาความรู้โดยการฟังจากคนอื่น ดังนั้นความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจึงเป็นความรู้ที่ได้จากการเรียนจากครู จากการทำหนังสือ จากการทำบรรยายในการทัศนศึกษา ซึ่งเป็นการพัฒนาปัญญาที่นำมาประยุกต์ใช้กับสังคมอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากการสร้างสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ขึ้นมากมาย มีการเขียนแต่งตำราหรือผลิตหนังสือเพื่อเป็นแบบเรียนรู้ ตลอดถึงการจัดให้มีโสตทัศนศึกษา โสตทัศนอุปกรณ์ขึ้นมากมาย แสดงให้เห็นว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การศึกษาด้วยการคิด การฟัง การอ่าน การเขียน ด้วยความตั้งใจดี ต้องฟังด้วยจิตที่เป็นสมาธิ จึงจะทำให้เกิดปัญญา เพราะการฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา^{๑๒} แต่ถ้าฟังด้วยจิตที่ฟุ้งซ่าน ปัญญาก็ย่อมไม่สามารถพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นได้

๒. วิธีการพัฒนาปัญญาแบบจินตามยปัญหานี้ เป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องมาจากสุ

^{๑๑}พระภิกษุ ฐิติวิมล (ภาวิไล), **ปฏิจจนุสุมบพาทสาหรับคนรุ่นใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๑๒}ส .ส. (ไทย) ๑๕/ ๒๕๖/๓๕๓.

ตมยปัญญาที่กล่าวมาแล้ว คือเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้ความคิดของตนโดยมีโยนิโสมนสิการเป็นตัวนำให้คิดพิจารณาเรื่องนั้นๆ อย่างถูกวิธี และโดยแยบคาย จนเกิดปัญญาขึ้น ซึ่งปัญญานี้เป็นปัญญาที่มีได้ฟังจากคนอื่นได้มา แต่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง^{๑๓} คือเป็นวิธีการที่จะทำให้ปัญญาเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ที่ไม่ได้ฟังมาจากผู้อื่นหรือไม่ได้จากแหล่งค้นคว้าที่คนอื่นทำไว้ แต่ได้สร้างปัญญาของตนให้เกิดขึ้นภายในตน ด้วยการคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเองหรือการคิดอย่างเป็นกระบวนการแล้วนำมาไปพิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญจนเกิดปัญญารู้ชัดในเรื่องนั้นขึ้นซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใจเฉพาะภายในตนเท่านั้น

๓. วิธีการพัฒนาปัญญาแบบภาวนามยปัญญานี้ เป็นการพัฒนาความรู้แบบประจักษ์ด้วยตนเอง คือ เป็นปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ที่ตนได้ลงมือปฏิบัติจริงจนรู้เห็นและเข้าใจโดยประจักษ์หรือเป็นการนำเอาสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญาทั้งสอง มาคิดพิจารณาและทดลองลงมือปฏิบัติ อย่างต่อเนื่อง ย่างๆ ขึ้นไปอย่างช้าๆ จนเกิดความรู้ความชำนาญขึ้น ที่เป็นประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัตินั่นเอง จึงนับว่าเป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม^{๑๔} ซึ่งวิธีการพัฒนาปัญญาแบบนี้สามารถทำให้ผู้ฝึกฝนได้รู้เข้าใจอย่างหมดความเคลือบแคลงสงสัยต่อไปได้ เพราะตนเองได้ลงมือปฏิบัติจนรู้และเห็นจริงตามนั้น จึงถือว่าเป็นความรู้จริงขั้นประจักษ์ ที่ผ่านการทดลองปฏิบัติมาจนรู้ผลเป็นอย่างดีแล้ว และพร้อมก็สามารถพิสูจน์ได้

บทสรุป

พุทธปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย มีจุดมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีมีความสุข โดยการนำหลักปัญญา ๓ ประการ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยมีหลักสำคัญ คือ ความสามารถที่ถูกต้องผ่านทางสุตมยปัญญา คือ การเล่าเรียนศึกษาจากแหล่งข้อมูลภายนอก จินตมยปัญญา คือ การรับข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ ด้วยความรู้ของตนจนทำให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นภายในตน และภาวนามยปัญญา คือ การทดลองปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง

^{๑๓} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค,

หน้า ๗๑๓-๗๑๕.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑ .

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๗.
- พระภาสกร ภูริวฑฒโน (ภาวิไล). **ปฏิจจนุสุมุบาทสาหรับคนรุ่นใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๕๑.
- พระมหาชัยยุทธ์ กิตติภาณ (คำแก้ว). “ศึกษารพัฒนาปัญญาตามวิสุทธิมรรคเพื่อการศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ : ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน). **ปัญญาในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานรัฐมนตรี. **แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๙) : ฉบับสรุป**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานรัฐมนตรี. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.